

Mesežnikov, Grigorij – Gyárfášová, Oľga – Kollár, Miroslav (eds): Slovensko volí. Európske a prezidentské voľby 2009.

Bratislava: Inštitút pre verejné otázky, 2009, 214 strán,

ISBN: 978-80-89345-18-2.

Dana Hellová¹

Rok 2009 bol pre Slovenskú republiku rokom volebným. Kolektív autorov pod vedením Grigorija Mesežnikova, Oľgy Gyárfášovej a Miroslava Kollára na to reagoval veľmi aktuálne vydaním publikácie *Slovensko volí. Európske a prezidentské voľby 2009* v závere roku 2009. Tematicky sa zamerali na voľby do Európskeho parlamentu (ďalej voľby do EP), ktoré prebehli 6. júna 2009, a voľby prezidentské z 21. marca a 3. apríla 2009 (na jeseň 2009 prebehli na Slovensku ešte voľby do zastupiteľstva Vyšších územných celkov). Predkladaná štúdia je v slovenskom prostredí ojedinelým projektom, ktorý vychádza v edícii *Štúdie a názory* nevládnej organizácie Inštitútu pre verejné otázky (ďalej IVO). Editorov autorsky dopĺňajú Jozef Bátora², Zora Bútorová³ a Vladimír Krivý⁴.

Publikácia je logicky rozdelená na dve časti, pričom rozsahom je prezidentským voľbám venovaný väčší priestor. Cieľom predkladaného textu je analýza „vplyvu týchto volieb na spoločensko-politický vývoj krajiny, na existujúci pomer politických síl, na prevládajúce trendy vo vnútornej politike, na pozície Slovenska v Európskej únii a na vzájomné pôsobenie slovenských a európskych politických aktérov“ (s. 7). O naplnenie tohto pomerne odvážneho cieľa sa postupne pokúšajú kapitoly venujúce sa postaveniu a aktivitám politických strán pred konaním oboch volieb na Slovensku, postojom a volebnému správaniu verejnosti a pozícií a správaniu médií v predvolebnom súboji.

Prvá časť, venovaná voľbám do EP, je rozdelená do štyroch kapitol a kľúčovým determinantom sú národné politické strany a ich interakcia s „európskymi stranami“ v EP.

¹ Kontakt. Katedra politologie a evropských studií, Filozofická fakulta Univerzity Palackého v Olomouci, Křížkovského 12, 771 90 Olomouc; e-mail: dana.hellova@gmail.com.

² Doc. Jozef Bátora, M.Phil., PhD. Pôsobí v Ústave európskych štúdií a medzinárodných vzťahov na Univerzite Komenského v Bratislave.

³ PhDr. Zora Bútorová, CSc. Sociologička a analytička IVO.

⁴ PhDr. Vladimír Krivý, CSc. Pracuje v Sociologickom ústave Slovenskej akadémie vied.

Druhým faktorom je premisa, že európske voľby sú voľbami druhoradými, z čoho autori, v prípade interpretácie volebnej účasti a správania voličov na Slovensku, vyvodzujú viaceré závery.

V prvej kapitole *Politické strany na Slovensku vo voľbách do Európskeho parlamentu 2009* (s. 9-41) Grigorij Mesežnikov⁵ hodnotí mieru europeanizácie politických strán na Slovensku, keď rozdeľuje stranícke spektrum na základe postoja k Lisabonskej zmluve (deklaratívni euroentuziasti, eurooptimisti, radikálni euroskeptici atď.). Zároveň si u vybraných politických strán (súčasných parlamentných strán) všima ich výber kandidátov pre voľby do EP, prípravu na voľby, programové priority a hodnotenie vlastných volebných výsledkov.

V kapitole *Vzniká európsky systém politickej reprezentácie?* (s. 41-55) si Jozef Bátora kladie otázku, či predvolebná koordinácia programov politických strán na národnej úrovni (v prípade slovenských strán – SDKÚ-DS a Smer-SD a politických skupín v EP – Európska ľudová strana a Strana európskych socialistov) môže vyriešiť otázku demokratického deficitu Európskej únie. Ako jediný z príspevkov publikácie sa vo väčšej miere opiera o teoretické východiská, v tomto prípade ide o 3 modely rekonštruovanej demokracie Európskej únie, ktoré ponúkajú vo svojej analýze Erik Oddvar Eriksen a John Erik Fossum (s. 43). Táto kapitola je osviežením celej prvej časti, pretože prináša do výskumu slovenského straníckeho systému európsky rozmer, dokazuje, že existujú prvé skutočné náznaky europeizácie slovenských politických strán.

Vladimír Krivý, autor kapitoly *Volíči a slovenské výsledky druhých volieb do Európskeho parlamentu*, venuje pozornosť volebným výsledkom z hľadiska účasti v obciach a okresoch Slovenska a následne predkladá komparáciu volebných ziskov politických strán podľa veľkostných kategórií obcí, podľa okresov a kvantilov voličskej účasti. Posledná časť sa venuje fenoménu prednostných hlasov udelených vo voľbách. Tie, ako sa zdá, zohrali v eurovoľbách významnú rolu.

Posledná kapitola prvej časti *Medzi spokojnosťou a ľalostajnosťou: Voľby do Európskeho parlamentu 2009 a volíči na Slovensku* (Oľga Gyárfášová)⁶ overuje teóriu druhoradých volieb, ktorou definuje aj voľby do EP 2009 na Slovensku. Zásadnou charakteristikou takýchto volieb je nízka volebná účasť (v „slovenských eurovoľbách“ dosiahla iba 19,6 %), preto cieľom Gyárfášovej je zadefinovať príčiny tak nízkej účasti občanov SR vo voľbách. Metodologicky sa opiera o výskum IVO a Zastúpenia Európskej komisie na Slovensku medzi nevoličmi. Interpretáciou povolebných

⁵ PhDr. Grigorij Mesežnikov. Prezident IVO.

⁶ PhDr. Oľga Gyárfášová, PhD. Pracuje v IVO a v Ústave európskych a medzinárodných vzťahov na Univerzite Komenského v Bratislave.

výskumov potom vytvára celkový obraz nevoliča podľa sociálno-demografických skupín. Posledná časť textu iba potvrdzuje paradox dvojitého vnímania Európskej únie na Slovensku. Na jednej strane je to vysoká spokojnosť občanov s členstvom SR v Európskej únii a na druhej strane najnižšia účasť vo voľbách do EP spomedzi všetkých štátov únie (s. 83).

Druhá časť publikácie venovaná prezidentským voľbám je zaujímavou sondou do predvolebného súboja kandidátov politických strán a koalícií, volebných výsledkov, ale aj volebného správania voličov na Slovensku. Priama voľba pritom ponúka priestor nie len pre analýzu straníckej politiky, ale otvára možnosť pre sledovanie osobností kandidátov v interakcii s voličmi v predvolebnej kampani a správanie médií, ktoré by pri voľbe prezidenta parlamentom určite nezohrávali tak zásadný význam pre konečné výsledky. Pridanou hodnotou volieb prezidenta na Slovensku v roku 2009 bol ale fakt, že išlo o historicky prvé voľby, kde do druhého kola postúpila ženská kandidátka⁷ (v prvom kole kandidovali až tri ženy). To ovplyvnilo správanie a taktiku všetkých politických strán pri príprave a vedení predvolebných kampaní na podporu svojho kandidáta.

Autori všetkých štyroch kapitol v druhej časti publikácie museli zobrať spomenuté fakty na vedomie a reflektovať ich vo svojich štúdiách. Grigorij Mesežnikov sa v prvej kapitole *Prezidentské voľby 2009: profil kandidátov, postoje a činnosť politických strán* (s. 89-131) podrobne zaoberá profilom všetkých kandidátov⁸ prvého kola, pričom vychádza zo skutočnosti, že šiesti z nich boli priamo nominovaní alebo podporení politickou stranou alebo koalíciou strán (jediná nezávislá kandidátka bola Dagmar Bollová). Autor sledoval predvolebný súboj a kampaň z pohľadu aktivít politických strán na podporu svojho kandidáta, alebo proti súperom vlastného nominanta na prezidenta.

Vladimír Krivý v druhej kapitole *Voliči v prezidentských voľbách 2009* (s. 131-169) zvolil podobnú metódu ako pri vyhodnocovaní výsledkov volieb do EP na Slovensku v roku 2009. Najprv porovnal celkovú volebnú účasť a následne podporu jednotlivých kandidátov prvého i druhého kola v línii mesto/vidiek a v jednotlivých regiónoch Slovenska. Túto metódu použil v súvislosti s vysokým podielom maďarskej menšiny v južných okresoch republiky. Ako sa ukázalo, výsledky skutočne presvedčivo reflektovali témy predvolebnej kampane, kedy bola použitá tzv. maďarská karta proti kandidátke I. Radičovej.

⁷ V druhom kole prezidentských volieb sa proti sebe postavili Iveta Radičová, kandidátka SDKÚ-DS, SMK, KDH a OKS, a Ivan Gašparovič, kandidát SMERu-SD, SNS a HZD.

⁸ V prezidentských voľbách 2009 kandidovalo sedem kandidátov. Ivan Gašparovič, Iveta Radičová, František Mikloško, Zuzana Martináková, Milan Melník, Dagmar Bollová, Milan Sidor.

Sociologička Zora Bútorová dala svojej kapitole výstižný názov *Prezidentské voľby 2009 ako viacnásobný test*, ktorý odráža celkový cieľ jej sociologického výskumu: správanie slovenských voličov v prezidentských voľbách 2009. Bútorová hovorí o viacnásobnom teste spoločnosti, v ktorom si slovenskí voliči v druhom kole volieb museli vybrať medzi mužským a ženským kandidátom. Prvý test je klasickým vyhodnotením záujmu občanov o správu vecí verejných (volebná účasť), druhý test je „skúškou“ vládnej koalície (Smer-SD, SNS, ĽS-HZDS) a tretí test sleduje postoj verejnosti k participácii žien v politike. Po prvýkrát sa naskytla možnosť nie len porovnať volebné správanie z pohľadu „rodovej solidarity“ (s. 174), ale v povolebných výskumoch (uskutočnené IVO) vystopovať rozdielne pohľady na vlastnosti a atribúty kandidátov ako politických lídrov⁹.

Posledná kapitola knihy *Volebná kampan: Nástup nových médií* analyzuje mediálne prostredie pred prvým a druhým kolom prezidentských volieb „v situácii komplikovaných a obmedzujúcich legislatívnych pravidiel, stupňujúceho sa politického a ekonomického tlaku (...) a pri neexistujúcej relevantnej stavovskej organizácie udržať si adekvátny priestor pre nezávislé vykonávanie novinárskej profesie“ (s. 195). Práve nedostatky v zákone o spôsobe voľby prezidenta Slovenskej republiky stavajú médiám prekážky pri plnení úlohy v predvolebnej kampani, čo len dokazuje výpočet udelených sankcií pre jednotlivé médiá, Miroslav Kollár¹⁰ sa pritom neopiera iba o vlastné analýzy. Jedna z podkapitol reflektuje výsledky výskumu mimovládnej agentúry MEMO 98, ktorá realizuje monitoring kľúčových elektronických médií v predvolebnom období. Posledná časť kapitoly sa venuje vstupu nových médií do kampane, avšak nie z pohľadu ich využitia prezidentskými kandidátmi, ale z hľadiska významu týchto médií pre voliča.

Súčasťou publikácie je multimediálne DVD, ktoré obsahuje články, audio a video sekvencie. Môžeme ho pokladať za bonusový materiál, pretože jeho zmyslom nie je knižne publikované texty dopĺňať, či prípadne poskytovať plnohodnotné analýzy, skôr ponúka priestor významným osobnostiam občianskeho a verejného života (Magda Vašáryová, Martin Bútor, Martin Huba), politológom (Miroslav Kusý, Soňa Szomolányi), sociológom (Pál Tamás), novinárom z domova i zahraničia (Milan Nič, Tomáš Němeček) na vyjadrenie svojho názoru k významu volieb do EP a prezidentských volieb pre Slovenskú republiku a jej spoločnosť. Niektoré z príspevkov boli počas kampane uverejnené v printových médiách, video nahrávky sú záznamami tlačových besied alebo diskusií o výsledkoch prezidentských volieb 2009.

⁹ Výskum lídrov a ich vodcovskej role v spoločnosti nie je zatiaľ v slovenskom prostredí zmapovaný. V českom prostredí sa o takúto analýzu pokúsil Pavol Fič vo svojej štúdií *Vůdceství českých elit*.

¹⁰ Ing. Miroslav Kollár. Analytik IVO.

Pri hodnotení publikácie ako celku treba povedať, že autorom sa podarilo naplniť ciele, ktoré si v úvode stanovili. Všetky kapitoly vychádzajú z podrobnej analýzy súčasnej socio-politickej situácie na Slovensku a ich témy sú vybrané tak, aby zachytili čo najväčší okruh problémov. Autori maximálne využili svoje doterajšie výstupy z výskumu stránického systému SR (Mesežnikov, Krivý) alebo skúsenosti s realizáciou sociologických výskumov. Prínosom je, že sa opierajú o výsledky vlastného zberu dát, čo je v prípade IVO už štandardný postup (Gyárfášová, Bútorová). Editori sa pri výbere tém snažili o zjednotenie oboch častí, čo sa im zväčša darí (kapitoly Grigorija Mesežnikova a Vladimíra Krivého). Z tohto pohľadu je téma volieb do EP ochudobnená o analýzu predvolebnej kampane a fenoménu voľby na základe rodovej solidarity (o určitú nápravu sa snaží v niekoľkých statiach kapitola *Medzi spokojnosťou a...*). Miroslav Kollár nevyužil potenciál, ktorý mu obe voľby dávali. Nie len že vo svojej kapitole (*Volebná kampan: Nástup nových médií*) zúžil analýzu na interpretáciu výsledkov monitoringu médií, čím opomenul celkový charakter kampaní kandidátov na prezidenta, ale v prvej časti publikácie dokonca nedostal priestor vôbec.

Napriek skutočne malým nedostatkom budú čitatelia, ktorí sa zaujímajú o problematiku slovenského politického a spoločenského vývoja a chcú sa zorientovať v roku 2009 z pohľadu dvoch významných volebných udalostí, uspokojení. Inštitút pre verejné otázky prináša na slovenský trh do dnešného dňa ojedinelú publikáciu, ktorá dokonca supluje práce vysokoškolských akademikov. Bohužiaľ treba priznať, že v slovenskom prostredí sa ešte nepodarilo nakročiť cestu kontinuálnej práce, ktorej výsledkom by boli odborné monografie na úrovni politológov a sociológov z okolitých štátov¹¹. Pozitívom zostáva, že práve *Slovensko volí. Európske a prezidentské voľby 2009* môže byť odrazovým mostíkom pre ďalšie analýzy a komparácie.

¹¹ Zatiaľ čo na Slovensku nevyšla jediná knižne spracovaná analýza prvých prezidentských volieb v roku 1999 alebo prvých volieb do Európskeho parlamentu v roku 2004, napríklad v Českej republike sa tejto téme dlhodobo venuje Pavel Šaradín, Lukáš Linek a ďalšia.